

מידת הזריזות.

[נכתב ע"י הרב משה צוריאל, מתוך ספרו "אוצרות התורה" – שיחה 1.
בהרה. בהסכמת הרב, מאמר זה נערך ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

א. על אברהם אבינו כתוב "וירא וירץ לקראתם" (בראשית יח, ב), ופירש ר' עובדיה ספורנו: "התחיל מן הפתח לרוץ (ולא רק כשהתקרב אליהם) לכבודם!; כי הזריזות לדבר, יורה על חשיבותו בעיני המזדרז אליו". ואכן מוצאים אנו שאברהם הצטיין מאד בתכונה זו – "וימהר אברהם... ויאמר מהרי שלש סאים". וכן "ואל הבקר רץ אברהם... וימהר לעשות אותו".

וכמה יפה העיר ספר "הכתב והקבלה" כי אברהם החסיר לומר לשרה מלה של "וקחיי", כי כך דרך הממהרים שמדלגים תיבות, מרוב חשק למהר הפעולה.

ועוד העיר כי בתחילת פרשתנו כתוב פעמיים "וירא... וירא" וז"ל: "כי השואף לקראת יעד אהוב ונחמד לו עד מאד, מרים עיניו לצפות ביעד שלו כל כמה פסיעות". חשקו לקיים המצוה הביאוהו לנועף עיניו במטרה כל כמה פסיעות. ויש לזכור כי היה עדיין גונח וסובל מחמת ניתוח של ברית-המילה.

וכל עצמו של המושג "זריזים מקדימים למצוות" למדנו מן אברהם: "וישכם אברהם בבוקר" (יומא כח:). וכאשר שואלת הגמרא מדוע לא יצא לדרך באמצע הלילה מיד בבוא החזון, אלא המתין עד בוקר? התשובה הניתנת היא, כי הדין הוא "לעולם יצא אדם בְּכִי טוב" (פסחים ב.). [לולי כן, היה יוצא אף באמצע הלילה!]
מרוב חשק וחמדת המצוה, אברהם בעצמו חבש את החמור (תנחומא וירא, כב) וחטב עצים למען הקרבת קרבן-עקידה, שמה לא ימצא באותו מקום עצים. גם הביא מביתו עצם האש. (מכוסה בעששית).

ומצאנו אצל אברהם אבינו ג' פעמים "וישכם אברהם בבוקר" (יט/כו, כא/יד, כב/ג).
ובזכות זריזות זו ניצולנו מן זריזותו של בלעם, כי גם הוא השכים אל הרע! (במד"ר, כ) כי בכח המרץ הנפשי אפשר לפעול גדולות ונצורות, בין לטוב ובין לרע. ודוקא זריזותו של אברהם אבינו עמדה לנו. ומצאנו בענין זה מאמר נפלא בזהר (ח"ב/קע:), שכאשר עברו בני ישראל בים סוף היה קטרוג קשה נגדם, מה בינם למצרים "הללו מגלי עריות והללו מגלי עריות", והיה קשה להקב"ה לעבור על מדת הדין. עד שהשיח ה' בזכות אברהם שהשכים בבוקר לעשות רצון קונו. וההדגשה מיוחדת, לא כתוב בזכות שעקד את בנו, אלא על שהזדרז לקום! כלומר, עצם הזריזות של אברהם הציל את כל אבותינו בקריעת ים סוף

ב. וכן מצאנו מהירות-פעולה אצל רבקה: "ותמהר... ותמהר... ותרחץ עוד" (כד, יח-כ) "ותרץ" (כד, כח). וכך אמרו במדרש (במד"ר י/ה): "כל מעשיהם של הצדיקים במהירות" וככל שהרחיב רמח"ל ב"מסילת ישרים" (פרק ז').

ג. גם משה רבנו נזדרז להפריש שלוש ערי מקלט בעבר-הירדן, למרות שאינן ברי-תוקף עד שיופרשו עוד שלוש ערים כנגדן ממערב לירדן. וכך הרמב"ם מתלהב בלשונו: "נקודה נפלאה בתורה, שיש בה זירוז על עשיית המצוות... ומה עם משה, משיג האמת, שלם שבשלמים, נשתדל להוסיף חצי מצוה לכל מעלותיו ושלמותו (שכבר אחוזים בידו), על אחת כמה וכמה שראוי לאותם שנתטנפה נפשם..." ("פירושו המשניות" על אבות ד/ב).

גם במלחמת מדין, למרות שמשה ידע כי בגמר המלחמה ימות, ככתוב: "אחר תאסף אל עמך" (במדבר לא, ב) ואשר משום כך נמנעו בני ישראל מלצאת למלחמה (רש"י שם פסוק ה') - בכל זאת הזדרז משה למצוה כמו שכתוב "החלצו מאתכם" (מדרש במד"ר כב).

וחייבים אנו להבין היטב את מעלת הזריזות בקיום המצוות.

לזו הענין הוא, **שהזריזות מבטאת את אהבת האדם לבוראו**. מתוך הכרת כל הטוב שגמל לו ה', האדם מתלהב מיכולתו לתת מן אונו והונו לה' (ראה "חובות הלבבות", תחילת שער חשבון הנפש, ו"מסילת ישרים", ז). ועוד, כאשר האדם שם לב למצב טוב שהוא נמצא בו, כאשר האדם מעריך לנכון ופוקח עיניו לראות כמה ה' מציל אותו כל הזמן מכל הפגעים העלולים לבוא עליו, - מיד הוא מתמלא שמחה על ישועתו. וכאשר ישנה שמחה מובן מאליו שהאדם ממהר לעשות רצונו של זה שהביא לו כל הטובות ושהציל אותו מכל הרעות. ההוכחה ששמחתו של אברהם לא נפגמה כלל בעת נסיון העקידה, כי אברהם ראה ענן של שכינה על ההר וזכה למחזה אלוהים. וידוע שאין השכינה שורה מתוך עצבות (שבת לא). ובכן כיצד אברהם זכה לראות! אלא שאברהם שמח שמחה גדולה שזכה לשרת את ה'!

מהר"ל ("נתיבות עולם", נתיב הזריזות, סוף פרק ב) מבאר לנו גודל ענינה של הזריזות במצוות, באומרו שהזריז נמצא בתחום עילאי, עולם נבדל לחלוטין מן אחר המקיים את המצוה אבל מבלי זריזות. כי הנה חז"ל (נזיר כג:) הודיעו לנו שהבת הבכירה של לוט (שהולידה את מואב) נכנסה לכלל ישראל חמש דורות מלפני שנכנסה הבת הצעירה (שהולידה את עמון). כלומר, רות נדבקה בישראל וקדמתה לנעמה אשת שלמה המלך בארבעה דורות: בועז, עובד, ישי, דוד, שלמה. נעמה נישאה לרחבעם והוא הדור החמישי. הכל בזכות הזריזות שקדמתה בלילה אחת (נזיר כג:). ומדוע דוק ארבע? אלא שתחום התפשטות פעילותו של האדם הוא רק עד ארבע דורות ("על שלשים ועל רבעים") ואח"כ אין שום קשר. כך רות עילאית ונפרדת לחלוטין מן נעמה.

כך מבאר לנו מהר"ל, כי העובדה שמשו רבנו לא נזדרז אישית כדי להרוג את זמרי (מתוך שכנס, עיין תרגום יונתן, במדבר כה, ה) גרמה לו שלא ידע איש את מקום קבורתו. כלומר, משה רבנו נעלם מן המציאות מבחינה-מסוימת. כי ההולך בכבודות, הרי זה סימן ברור שהוא שקוע בגופניות, וממילא אינו נמצא בשלימות (ראה "מסלת ישרים", פי"ז, שהשלימות היא זריזות הפעולה, כמצויה אצל המלאכים שהם מחוסרי גופניות).

לנו, בני תורה, חשוב מאד להזדרז ביותר בתפקידנו העיקרי - לימוד התורה.

1. כבר כתב ר"ח ולוז'ין, באיגרת לבן-אחותו, שהלומד במרץ ושמחה, משיג לימוד רב, בזמן קצר, והוא גם מבין בהירות יתרה, מה שהעצל לא מספיק בכמה שעות של לימוד שהוא ברפיון ורפרוף.
2. ומבואר במדרש דב"ר (סוף ח') שאין לך עצל גדול מזה שלומד רק במחשבה, ולא מבטא בשפתותיו (כמבואר בחריפות ב"אורחות צדיקים", שער העצלות).
3. "ואם צריך אתה לראות שום דבר בספר, ותצטרך לחפש, תהיה זריז ולשאול את מי שידוע הדבר". (שם, שער הזריזות).
4. "וכשיראה או כשישמע דבר חידוש, יהיה זריז לכותבו ולא ימתין עד שישכח מלבו" (שם).
5. וכן, יהא האדם מוכן ומזומן ללכת לשמוע שיעורי תורה, ולא יעצרהו הגשם או חוס השרב ("מסילת ישרים", פרק ט).

ושמעתי **ממו"ר הר"ש דביר**, כי אמנם יצרו של אדם מסיתו שהוא עיף, או מסיתו מסיבות שונות לדחות לימודו לזמן אחר. אבל האמת היא שאם האדם מודע לחשיבות-על, של תורתו, ויהא לו חשק עז לדעת תורתו של הקב"ה, - מיד פגה עייפותו והסיבות הצדדיות מתכווצות ונחלשות. ראשית כל, האדם צריך להגביר בעצמו את החשק הנמרץ להתדבק בהקב"ה ע"י הלימוד בתורתו. בהקשר לזה כתב **רמח"ל**: "על כן צריך זריזות גדול... ולקנא על הזמן העובר... לכן צריך להיות שומר האדם את זמנו הרבה (כדי) לתקנו" ("אדיר במרום", עמ' לב-לג).

והלא הדברים כתובים בסעיף הראשון של שו"ע או"ח, להיות זריז במצוות.

וכפירושו של מהר"ל (על אבות, סוף פרק חמישי)

"עז כנמר", היינו בהחלטה המחשבתית להתעורר ולקיים את המצוה;

"קל כנשר", היינו בזינוק הראשוני להתחיל בפעילות גופנית;

"רץ כצבי", היינו בעת עצם משך המעשה, יעשה במהירות;

ו"גיבור כארי", בכדי להשלים ולהביא את מעשהו לידי גמר (ראה ישעיה לא/ד - "מקולם לא יָחַת, ומהמונם לא יענה", שהאריה אינו נבהל מן הרועה המטרידו, אלא מסיים מה שהתחיל).

ולכן מצאנו שאב"י כראש-הישיבה היה עושה סעודת "סיום" לכל תלמיד ותלמיד בישיבתו שגמר מסכת (שבת קיט). אע"פ שאב"י עצמו היה בתכלית העוני (שבת לג.) ומכאן שיש 'ענין' לסיים דבר שלם, וכראש ישיבה הוא עמד על כך לזרזם לגמור את המסכת!

ומי שאינו מזדרז במצוותו, הוא מחמיץ ומקלקל את מצוותו. "ושמרתם את המצוות" אל תקרי אלא 'מצוות' (רש"י על שמות יב, יז בשם מכלתא), מצוה הבאה לידך, אל תחמיצנה". כלומר, אפילו סוף כל סוף האדם מקיים את המצוה, אבל היא כבר "חמוצה" בגלל יחסו הרשלני. "הקריבהו נא לפחתך, הירצך או הישא פניך?" (מלאכי א, ח).

וזה לשון "מסילת ישרים" (פ"ז) "ותראה שהאדם אשר תלהט נפשו בעבודת בוראו, ודאי שלא יתעצל בעשיית מצוותיו, אלא תהיה תנועתו כתנועת האש המהירה, כי לא ינוח ולא ישקוט עד אם כלה הדבר להשלימו. הזריזות היא תולדות ההתלהטות הפנימית". הכל תלוי ביחסו של האדם לערכן של מצוות-קודש.

אברהם אבינו ותפילתו עבור אנשי סדום

[פרשת וירא, שנת תשס"ט – נכתב ע"י הר"י משה צוריאלי]

עוזי *שיחה זו נערכה שוב בנפרד קחנו משם

פרק א

מפורסמים דברי הנצי"ב ('פתיחה' לביאור 'העמק דבר' על ספר בראשית) כי אבותינו "התנהגו עם אומות העולם אפילו עובדי ע"ז מכוערים, מכל מקום היו עמם באהבה וחשו לטובתם באשר היא קיום הבריאה. כמו שאנו רואים כמה השתטח אברהם אבינו להתפלל על סדום, אע"ג שהיה שנא אותם ואת מלכם תכלית שנהא עבור רשתם כמבואר במאמרו למלך סדום, מכל מקום חפץ בקיומם. ובמדרש רבה פ' וירא (פרשה מ"ט) יש על זה שאמר הקב"ה לאברהם אבינו 'אהבת צדק ותשנא רָשָׁע' (תהלים מה, ח, כלומר המושג של רשעות, ולא מדובר בשנאה לאיש רשע עצמו), אהבת להצדיק את בריותי ותשנא [מ]להרשיען" עד כאן (לשון חז"ל) והיינו ממש כאב המון גויים" עכ"ל הנצי"ב.

אמנם הנצי"ב ביסס דבריו על **דרשת** חז"ל. אבל נבאר במאמר זה כי אין כך פשט המקרא כלל. וגם גדול עולם אחר, מהר"ל, מפרש הפוך מדברי הנצי"ב הללו. וצריכים להבין כי אלו ואלו דברי אלוהים חיים, כמו שנבאר בסוף דברינו.

מה אומר מהר"ל: בברית בין הבתרים שכרת ה' עם אברהם נאמר "ותרדמה נפלה על אברם, והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו" (בראשית טו, יב) "והנה תנור עשן ולפיד אש אשר עבר בין הגזרים האלה" (בראשית טו, יז). מה פשר החזון? ומדוע נפלה עליו "אימה חשכה"? פיענחו חז"ל (מדרש בראשית רבה, פרשה מד): "אמר ר' יוחנן ארבעה דברים הראה לו, גיהנם ו[שיעבוד] מלכיות [אומות העולם על ישראל], ומתן תורה ובית המקדש. אמר לו [ה'] כל זמן שבניך עסוקים בשתים [האחרונים] הם ניצולים משתים [הראשונים]. אמר לו במה אתה רוצה שירדו בניך, בגיהנם או במלכיות? [ומבואר במדרש בשם שלשה אמוראים] אברהם ברר [עבורם] גיהנם, והקב"ה ברר לו את המלכיות" עכ"ל. כלומר לפי הדרכת ה' עדיף שיסבלו מהאומות מאשר בגיהנם, כי כל עוד הם בחיים אפשר להם לשוב בתשובה ולקצר את תקופת העונש. מה שאין כן בגיהנם העונש הוא מוחלט. ועוד, עצם עמידתם האיתנה בקיום תורתם למרות שלטון האומות עליהם, משמשת להם זכות, מה שאין כן עונש הגיהנם אין בו זכות.

נרצה להבין משום מה טעה אברהם לבחור עבור בניו את העונש הגדול יותר, את ייסורי הגיהנם? עונה מהר"ל ("גבורות השם", סוף פרק ח): "שכן דרך הצדיקים לשנאת עושי הרשעה, ואמר על רשעים שירדו לגיהנם. אבל הקב"ה הוא מלא רחמים, מביא יסורים על האדם לכפר ולנקותו ולהצילו מן הגיהנם, ולכן [ה'] בירר לו המלכיות. וכאשר תבין דברים אלו תדע אמיתותם" עכ"ל.

אנו תמהים מאד על פרשנות מהר"ל כי מפורסם באומה כי אברהם היה מקרב את הרשעים, וכיצד פירש להיפך? וחזר מהר"ל על מוטיב זה בביאורו כיצד הושע הנביא אמר לה' על החוטאים "העבירם באומה אחרת" (פסחים פז ע"א). מבאר מהר"ל "כל כך היה הושע הנביא שונא החטא והיה משתוקק הושע אל הפירוד בשביל חטאים" ("ניצח ישראל", פרק יא, עמ' סז). וכן מצאנו אצל אברהם אבינו כאשר פנה אליו ה' "בניך חטאו לי", ענה לו "ימחו על קדושת שמך" (שבת פט ע"ב). וברור כי כוונתו אך ורק לאותם הפושעים והמורדים, ולא לכלל האומה. ולמה אברהם לא חיפש כאן זכות?

פרק ב

נחדש כאן שבמקרא עצמו לא מוזכר שאברהם אבינו התפלל להציל את הרשעים שבסדום; אלא אברהם אבינו התפלל רק על אותם הצדיקים שדירתם בסדום, שלא יסופו יחד עם הרשעים. אבל בענין הרשעים הסכים אברהם שיענשו. רק פָּאָב לו מדוע הזכאים שבעיר ימותו יחד איתם. הוא התפלל על הצלת כל העיר כדי להציל את הצדיקים שבתוכה, ואם אין שם צדיקים נמנע אברהם מלהתפלל עבור הרשעים שבעיר, כמו שנוכיח להלן. הא כיצד? הבה נעיין בפסוקים.

"ויגש אברהם ויאמר, האף תספה צדיק עם רשע? אולי יש חמשים צדיקים בתוך העיר, האף תספה ולא תשא למקום למען חמישים הצדיקים אשר בקרבה? חלילה לך מעשות כדבר הזה, להמית צדיק עם רשע והיה כצדיק כרשע, חלילה לך, השופט כל הארץ לא יעשה משפט?" (בראשית יח, כג-כה). ראינו כאן כי 4 פעמים מתחנן אברהם אך ורק על הצדיקים שבעיר, ולא על כלל התושבים, שהם רשעים.

עונה הקב"ה לפי סגנון תביעתו של אברהם: "אם אמצא בסדום חמשים צדיקים בתוך העיר, ונשאתי לכל המקום בעבורם" (יח, כו) וזאת כדי להציל לאותם הצדיקים. כלומר, אילו היה פתרון יעיל להוציא מהעיר כל הצדיקים ההם, ולא ימותו יחד עם השאר, לא היתה בעיה. מה שהפריע לאברהם היה על מיתתם של אותם הצדיקים. וכך מתבארים כל שאר הפסוקים עד סוף הדו-שיח: "ויאמר (ה')

לא אשחית בעבור העשרה" (יח, לב). וכאשר מתברר שגם אין מספר מועט זה של צדיקים בתוך העיר, נאלם אברהם דום "ואברהם שב למקומו". לכאורה לפי הצעת הנצי"ב (וההבנה השגורה בעולם התורה) היה צריך אברהם להמשיך ולהתחנן עבור הציבור הגדול ההוא של רשעים שנמצאים בסדום, בלי שום קשר לענין כמה צדיקים יש שם? אם "ניצול" טענת הצדיקים היתה רק אמצעי הצלה בלבד, למה לו לאברהם להפסיק ממאמציו להציל כל שאר האוכלוסייה?

ועוד ראיה שאברהם היה שונא את אנשי סדום, וגם שמח בכליונם, כי למחרת המהפיכה "ויהפוך את הערים האלי" (בראשית יט, כה) מובאת תגובת אברהם "וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה'. וישקף על פני סדום ועמורה וכו' והנה עלה קיטור הארץ כקיטור הכבשן" (יט, כז-כח). למדונו חז"ל ומובא ברש"י (בראשית יח, טז) כי כל מקום שנאמר לשון השקפה, "וישקף", אינו אלא לרעה (פרט למצוות הביכורים). מה היא הרעה שבהשקפת אברהם על פני הערים החרבות? אלא ודאי מכאן סמך לפרשנותו של מהר"ל, כי הצדיקים שונאים את הרשעים המוחלטים, כדברי דוד המלך "הלא משנאיך ה' אשנא וכו' תכלית שנאה שנאתים" (תהלים קלט, כא-כב) כמו שנפסק למעשה ב"משנה ברורה" (סי' א, ביאור הלכה ד"ה ולא יתבייש). ואברהם השקיף בסיפוק נפש על אובדן הצוררים.

פ"ק ג

הקדמנו כי אלו ואלו דברי אלוהים חיים. גם דברי הנצי"ב צודקים. אלא יש אנשים בדורנו שלא עיינו כל צרכם, והם קוראים בשטף ובלי מתינות. הם הטועים בהבנת דבריו. הבה נצטט שוב דברי הנצי"ב, אשר לכאורה הוא סותר את עצמו תוך כדי שתי שורות. זו לשונו: "היו עמם באהבה וחשו לטובתם וכו' אע"ג שהיה שנא אותם ואת מלכם תכלית שנאה עבור רשתם". הרי זה דבר והיפוכו!

הפתרון לזה אנו נמצא בדבריו המאירים של **מרן הרב אברהם קוק**. הוא כותב: "מדת האהבה השרויה בנשמת הצדיקים היא כוללת את כל הברואים כולם, ואינה מוציאה מן הכלל שום דבר ולא עם ולשון. ואפילו עמלק אינו נמחה כי אם 'מתחת השמים' (שמות יז, יד) אבל ע"י הזיכוך מתעלה הוא לשורשו הטוב אשר הוא 'מעל לשמים' ונכלל הכל באהבה העליונה. אלא שצריך כח גדול וטהרה עצומה ליחוד נשגב זה" עכ"ל. ("מוסר אביד", מדות הראי"ה, אהבה ס"ק ו, עיי"ש הערות רצ"ה). [הערת המעתיק: "טהרה עצומה" היא שיהיה בעל מחשבה הזה נקי מגאווה, כעס, עצבות ושאר מדות של אנוכיות].

כלומר כל מה שברא הקב"ה, וראה נחיצות להימצאותו – עלינו לאהוב (וכך כתב מהר"ל, על אבות, סוף עמי' מז). ועלינו להתפלל שהרשעים יספיקו לחזור בתשובה, ושלא יהיה צורך להמית אותם ("יערות דבשי", לר' יהונתן אייבשיץ, דרשה א', ברכת "רפאנו"). וגם חברי בית הדין היו צמים יום שגזרו עונש מות אפילו על מחרף ומגדף את ה' ועובד ע"ז. אבל כאשר מגיע הזמן להענישו או לכלותו, שמחים אנו על ההטבה הגדולה שאנו מטיבים בזה לאותו הרשע עצמו. וכך כותב הרב קוק: "הרע הגמור והמוחלט, שאין בו ניצוץ של טוב, הוא שמח בכליונו ואיבודו ואפיסתו. זוהי שלימות התפתחותו היותר גדולה. ואנו צריכים להתרומם למדת חסד מקיפה כזאת עד אשר נשאף להיטיב לכל. וגם עם הרע אנו חפצים להיטיב במה שנכלהו. וכל הרישעה כולה כעשן תכלה' וכו' 'אור צדיקים ישמח, ונר רשעים ידעך' ("קבצים", קובץ ו, פסקא קמט; אורות הקודש, ח"ב עמי' תצ"א).

זאת אומרת כי לפי הדרכת הנצי"ב ראוי לו לאדם גם לאהוב את הרשעים, למרות שהוא גם שונא אותם. כיצד יתקיימו בו באדם ב' מדות הללו? זה מפני ב' בחינות שונות. הוא אוהב אותם כי הם יצוריו של הקב"ה, והם חלק מכלל העולם. אבל לעת עתה שהם מזיקים לבריות, בשעה שהם

מקלקלים את העולם ואינם חוזרים בתשובה, ודאי עדיף שייכלו ולא יזיקו לשאר בריות העולם. בזה יש הטבה גם להם עצמם. הריגת נחש או עקרב היא גם לטובתם של אותם המזיקים לבל יקלקלו לשאר הברואים. כביכול "הצלנו את הנחש או העקרב מרוע מזימתם".

[ובאמת כאשר נדייק בדברי המדרש שהנצי"ב הביא, לא מפורש שם שאברהם אהב את הרשעים, אלא שאהב לדבר עליהם דברי זכות. "אהבת להצדיק את בריותי ותשנא [מ]להרשיען".]

ובזה מובנים דברי מהר"ל, אשר דבריו מבוססים על דברי חז"ל במדרש רבה ("אברהם ברר להם את הגיהנם"). הצדיקים הגדולים שונאים את הרשעים. הגיעה עת פורענות של אנשי סדום (על מה שהציקו לאותה נערה, וכן לכל עובר אורח, כמפורש בחז"ל, סנהדרין ק"ט). ודאי כי אברהם לא התפלל עבורם שימשיכו לחיות, שהרי בכך רק ימשיכו להציק לבריות. כלום מותר להתפלל עליהם שיחיו? אלא התפלל אברהם רק עבור "הצדיקים שבסדום".